

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «РАДЗЕВІЛ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF RADZEVIL v. UKRAINE)**

(Заява № 36600/09)

РІШЕННЯ

Ст. 6 (кримінальний аспект) • пп. «с» п. 3 ст. 6 • Справедливий судовий розгляд • Допомога захисника, вибраного на власний розсуд • Непряме посилення національних судів на зізнавальні показання, офіційно виключені з матеріалів справи • В апеляційній інстанції заявника не представляв захисник, вибраний на його власний розсуд • Загальна справедливість судового розгляду не підірвана • Надмірна тривалість провадження

СТРАСБУРГ

10 грудня 2019 року

ОСТАТОЧНЕ

10.03.2020

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Радзевіл проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Джон Фрідрік Кьолбро (*Jon Fridrik Kjolbro*), Голова,

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Бранко Любарда (*Branko Lubarda*),

Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*),

Джолієн Шюкінг (*Jolien Schukking*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 19 листопада 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 36600/09), яку 27 червня 2009 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Борис Карпович Радзевіл (далі – заявник).

2. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв пан А.В. Лещенко, юрист, який практикує у м. Одеса. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. 07 січня 2016 року про скарги на стверджуване порушення прав заявника не свідчити проти себе та захищати себе, використовуючи правову допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, а також про його скаргу на тривалість кримінального провадження щодо нього було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

4. 12 квітня 2016 року дружина заявника, пані Ніна Іванівна Радзевіл, поінформувала Суд, що 12 січня 2016 року заявник помер. Вона висловила бажання підтримати провадження від його імені.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявник народився у 1936 році та помер 12 січня 2016 року. До своєї смерті він проживав у м. Одеса.

6. Уранці 12 вересня 2002 року заявник їхав на роботу на білому автомобілі «Тойота». Коли він наближався до пішохідного переходу, пішохід Г. почав переходити вулицю. Як згодом заявник пояснив під час судового розгляду його справи, Г. раптово впав на смугу руху заявника – на невеликій відстані від його автомобіля – після того, як повз проїхав червоний транспортний засіб у зустрічному напрямку на дуже великій швидкості. Згідно з твердженнями заявника Г. міг бути збитий зустрічним транспортним засобом (який так і не був ідентифікований) або він міг послизнутися, намагаючись уникнути зіткнення з цим транспортним засобом, або міг впасти з будь-якої іншої причини. Проте під час подальшого розслідування та провадження у національних судах було зроблено висновок, що Г. було збито автомобілем заявника.

7. Одразу після нещасного випадку заявник зупинив свій автомобіль і помістив Г. на заднє сидіння. З наданих документів незрозуміло, заявник чи перехожий викликав швидку допомогу. Після того, як швидка допомога прибула та забрала Г. до лікарні, заявник поїхав, не чекаючи міліцію.

8. Г. помер в Іллічівській портовій лікарні пізніше того ж дня через численні ушкодження голови, грудної клітки та верхніх кінцівок.

9. Того ж дня заявник прийшов до лікарні, щоб дізнатися про стан здоров'я Г. Працівник міліції Т., який знаходився там для проведення розслідування, запитав заявника про причину його візиту. Як пізніше зазначив Т., заявник пояснив, що випадково збив Г. своїм автомобілем. Згідно з твердженнями працівника міліції заявник погодився показати йому місце дорожньо-транспортної пригоди та пояснити, як це сталося. Згідно з доводами заявника під час подальшого судового розгляду його справи він прийшов до лікарні, оскільки допоміг Г. і тому не був байдужим до долі останнього.

10. Одразу після цього працівники міліції доставили заявника на місце дорожньо-транспортної пригоди, де склали протокол його огляду. Жодних слідів дорожньо-транспортної пригоди виявлено не було. Згодом під час провадження на національному рівні заявник, посиляючись на відсутність свого підпису у цьому протоколі, заявив, що не показував місце працівникам міліції та жодним іншим чином не брав участі у цій слідчій дії.

11. Того ж дня 12 вересня 2002 року заявник підписав «пояснення» Іллічівському відділенню міліції, згідно з яким Г. несподівано з'явився з-за сусіднього транспортного засобу, який рухався, коли заявник повільно перетинав на своєму автомобілі пішохідний перехід, і раптово впав на капот автомобіля заявника. Після цього, коли заявник натиснув на гальма, Г. впав на дорогу. У «поясненнях» був запис про роз'яснення заявнику змісту статті 63 Конституції України (яка передбачала право не свідчити проти себе – див. пункт 44).

12. Згідно з доводами заявника у Суді в нього не було з собою окулярів і він підписав «пояснення», не прочитавши його. Він заперечив, що заявляв про написане там. Заявник також заперечив роз'яснення йому його права не свідчити проти себе. Він зазначив, що запис про конституційне положення був написаний іншим чорнилом, і це, на його думку, доводило, що його було додано пізніше.

13. 20 вересня 2002 року Іллічівське відділення міліції порушило кримінальну справу щодо заявника за підозрою у порушенні правил безпеки дорожнього руху, що спричинило смерть унаслідок дорожньо-транспортної пригоди (див. пункт 45).

14. У незазначену дату К., юрист зі свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю, був допущений до провадження як захисник заявника.

15. 11 грудня 2002 року заявнику були пред'явлені офіційні обвинувачення та його статус змінився з підозрюваного на обвинуваченого. Заявнику було обрано запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд під час досудового слідства.

16. Згідно з твердженнями заявника 11 грудня 2002 року під час його допиту у присутності захисника він відмовився від «пояснення» від 12 вересня 2002 року (див. пункт 11), зазначивши, що надав його під психологічним тиском.

17. У незазначену дату справа була направлена на розгляд до Іллічівського міського суду (далі – Іллічівський суд).

18. 31 липня 2003 року Іллічівський суд повернув справу на додаткове розслідування.

19. 15 жовтня 2003 року матеріали справи були знову направлені до Іллічівського суду.

20. Іллічівський суд декілька разів відкладав засідання у зв'язку з відсутністю певних свідків.

21. 19 квітня 2004 року суд призначив комплексну судово-медичну та авто-технічну експертизи, а також проведення нового відтворення обстановки та обставин відповідної події.

22. 24 лютого 2005 року було проведено деякі із зазначених експертиз.

23. 30 березня 2005 року строк повноважень судді В., у провадженні якого перебувала ця справа, закінчився.

24. 29 листопада 2005 року новий суддя Б. почав розгляд справи.

25. 04 липня 2006 року Б. призначив нове відтворення обстановки та обставин події. Вочевидь, попереднє рішення суду щодо цього від 19 квітня 2004 року (див. пункт 21) виконано не було.

26. 10 липня 2006 року було проведено зазначену слідчу дію.

27. Під час судового розгляду справи заявник заперечив, що порушив правила безпеки дорожнього руху або збив Г. своїм автомобілем. Він підтримав свій опис подій, викладений у пункті 6.

Заявник стверджував, що в матеріалах справи не було висновків експертів чи інших доказів, які підтвердили б, що його автомобіль контактував з тілом Г.

28. 13 грудня 2006 року Іллічівський суд визнав заявника винним за всіма пунктами обвинувачення. Суд обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки з позбавленням права керувати транспортним засобом на строк два роки. Проте суд амністував його відповідно до Закону України «Про амністію». Отже, заявник не повинен був відбувати покарання.

29. Визнаючи заявника винним, Іллічівський суд посилався, зокрема, на такі докази. Вдова потерпілого зазначила, що після смерті Г. заявник заплатив їй 1 000 українських гривень (далі – грн, на момент подій еквівалентні 180 євро) та пропонував їй 30 000 грн (приблизно 5 400 євро) в обмін на те, що вона не буде висувати проти нього кримінальні обвинувачення. Свідок В., який знаходився за три метри від місця дорожньо-транспортної пригоди, зазначив, що бачив, як автомобіль іноземного виробництва збив чоловіка, який переходив вулицю відповідним пішохідним переходом. В. зазначив, що водій, якого він ідентифікував як заявника, помістив потерпілого на заднє сидіння свого автомобіля; потім приїхала швидка допомога та забрала останнього до лікарні. Інший свідок Р. заявив, що проходив неподалік місця дорожньо-транспортної пригоди, коли, почувши шум, повернув голову і побачив автомобіль заявника на пішохідному переході та Г. перед ним. Заявник вийшов зі свого автомобіля та зауважив, що їхав повільно. Ще один свідок, Га., зазначила, що переходила вулицю одночасно з паном Г. тим самим пішохідним переходом, але в протилежному напрямку. Коли пан Г. пройшов повз неї, вона почула звук гальмування автомобіля. Вона обернулась і побачила, як Г. падав. Там був автомобіль заявника. Заявник помістив Г. на заднє сидіння свого автомобіля, сказавши: «Пробач, я не хотів». Коли Га. підійшла до заявника, він сказав їй, що відвезе Г. до лікарні і що не було сенсу викликати міліцію. Крім того, Га. зазначила, що коли швидка допомога забрала Г., заявник поїхав з місця дорожньо-транспортної пригоди, хоча присутні люди говорили йому, що йому слід було дочекатися міліцію.

30. Іллічівський суд також розглянув показання інших двох свідків, які надали різні версії відповідних подій. Н. (якого син заявника знайшов після розміщення оголошення про пошук свідків у місцевій газеті) вперше допитали у судовому засіданні. Він стверджував, що їхав у напрямку до відповідного перехрестя і побачив червоний автомобіль, який рухався назустріч на великій швидкості. Потім він побачив, як пішохід упав, а заявник вийшов зі свого автомобіля та допоміг потерпілому. Крім того, ще один свідок, П., стверджувала, що перебувала за двадцять метрів, коли побачила, як Г. упав, і що його не

збивав жоден автомобіль. Під'їхав автомобіль заявника і заявник почав допомагати потерпілому. Оскільки показання зазначених двох свідків суперечили всім іншим доказам, Іллічівський суд не вважав їх достовірними.

31. Суд також посилався на показання працівника міліції Т., який зазначив, що 12 вересня 2002 року заявник підійшов до нього у лікарні та добровільно зізнався, що збив Г. своїм автомобілем (див. пункт 9). Суд постановив, що «пояснення не могло вважатися джерелом доказів», і тому виключив з доказової бази «пояснення», підписане заявником у відділі міліції (див. пункт 11). Проте він вважав показання Т. правдоподібними, розглянувши їх у контексті тверджень, висунутих заявником у зазначеному документі, та всієї іншої доступної інформації. Двоє інших працівників міліції зазначили, що 12 вересня 2002 року заявник брав участь в огляді місця дорожньо-транспортної пригоди. Однак вони не змогли пояснити відсутність його підпису у протоколі (див. пункт 10).

32. Щодо результатів різних судових експертиз – зокрема експертизи тіла потерпілого та автомобіля заявника – висновки цих експертиз були неоднозначними щодо того, чи Г. дійсно було збито автомобілем заявника.

33. 28 грудня 2006 року захисник заявника К. подав апеляційну скаргу від імені заявника. Відповідно до застосовних норм кримінального судочинства він подав цю апеляційну скаргу через Іллічівський суд. Посилаючись на суперечності в показаннях свідків, він стверджував, що вирок мав бути скасований, а справа повернута на додаткове розслідування.

34. 14 лютого 2007 року Іллічівський суд постановив, що апеляційна скарга захисника не підлягала розгляду. Однак 29 січня 2008 року Апеляційний суд Одеської області (далі – апеляційний суд) скасував цю постанову.

35. 12 травня 2008 року заявник змінив подану його захисником апеляційну скаргу. Він повторно заявив про свою невинуватість і зазначив, що визнання його винним не ґрунтувалося на жодних переконливих доказах. Зокрема, заявник стверджував, що насправді самої дорожньо-транспортної пригоди ніхто не бачив. Щодо показань В. (див. пункт 29) заявник зауважив, що цей свідок спочатку стверджував, що спершу почув шум, а потім побачив, як Г. падав. Отже, на думку заявника, показання В. у суді, що він був свідком дорожньо-транспортної пригоди, були неправдивими. Щодо доводів вдови Г. заявник зауважив, що вони не підтверджувалися жодними доказами. Заявник також заперечив своє зізнання, що збив Г. автомобілем і брав участь в огляді місця події (див. пункти 9 – 12). Заявник стверджував, що підписане ним 12 вересня 2002 року «пояснення» (див. пункт 11) не мало правового статусу, а тому його

зміст був недопустимим доказом з огляду на те, що: по-перше, він підписав його, не прочитавши, оскільки залишив свої окуляри вдома, а, по-друге, пункт про роз'яснення йому його прав відповідно до статті 63 Конституції України був доданий пізніше (див. пункт 12). Тому заявник наполягав, що зазначений документ не слід було вважати підтвердженням правдивості тверджень працівника міліції. Насамкінець, заявник просив апеляційний суд проігнорувати клопотання його захисника про повернення справи на додаткове розслідування. Натомість він стверджував, що пред'явлені йому обвинувачення мають бути зняті у зв'язку з відсутністю доказів.

36. Того ж дня 12 травня 2008 року заявник повідомив апеляційний суд про втрату зв'язку зі своїм захисником К. і попросив допустити до провадження замість нього двох інших захисників І. та П., які, однак, не мали свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

37. 26 серпня 2008 року апеляційний суд провів засідання, під час якого заявник повторно заявив своє клопотання про допущення присутніх у залі судового засідання І. та П. до провадження як його захисників. У задоволенні його клопотання було відмовлено.

38. Того ж дня апеляційний суд залишив без змін вирок суду першої інстанції, встановивши, що той правильно та об'єктивно оцінив усі докази.

39. 03 вересня 2008 року заявник, І. та П. звернулися до голови апеляційного суду зі скаргою, що колегія суддів, яка розглядала справу заявника, свавільно позбавила його права бути представленим захисником у засіданні суду апеляційної інстанції.

40. 11 вересня 2008 року заступник голови апеляційного суду направив письмову відповідь на цю скаргу, зазначивши, що колегія діяла відповідно до статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України та Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві (див. посилання у пункті 46). Зокрема, згідно з цією Постановою на той момент практикуючі юристи, які, як І. та П., не мали свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не могли бути допущені до кримінального провадження як захисники у зв'язку з відсутністю законодавчого акту щодо відповідних критеріїв допущення таких фахівців.

41. 26 вересня 2008 року заявник звернувся з касаційною скаргою, знову заявивши про свою невинуватість і повторивши інші попередні аргументи. Крім того, він скаржився, що апеляційний суд, відмовившись допустити до провадження І. та П. як його захисників, свавільно позбавив його права на правову допомогу.

42. 05 січня 2009 року Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника. Він зазначив, що висунуті ним

аргументи по суті були аналогічні тим, які належним чином відхилив апеляційний суд під час звичайного апеляційного провадження.

43. 22 грудня 2016 року Уряд повідомив Суд, що матеріали кримінальної справи щодо заявника були знищені у зв'язку з закінченням встановленого законом строку зберігання. Уряд уточнив, що у його розпорядженні був лише вирок Іллічівського суду від 13 грудня 2006 року (див. пункти 28 – 32) та ухвала апеляційного суду від 26 серпня 2008 року (див. пункт 38). Тому Уряд зазначив, що його зауваження ґрунтувалися на поданих заявником документах і підготовлених Судом фактах.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

44. Відповідні положення Конституції України передбачають:

Стаття 59

«Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.»

Стаття 63

«Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вирок суду.»

45. Відповідно до частини другої статті 286 Кримінального кодексу України 2001 року порушення водієм правил безпеки дорожнього руху або експлуатації його транспорту, що спричинило смерть або заподіяло тяжкі тілесні ушкодження людині, карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років і, додатково, позбавленням права керувати транспортним засобом до трьох років.

46. Національне законодавство та практика щодо права на вільний вибір захисника наведені в рішенні Суду у справі «Загородній проти України» (*Zagorodniy v. Ukraine*), заява № 27004/06, пункти 36 – 43, від 24 листопада 2011 року).

ПРАВО

I. ЩОДО *LOCUS STANDI* ПАНІ РАДЗЕВІЛ

47. Суд зазвичай дозволяє близьким членам родини підтримати заяву, якщо він або вона мають законний інтерес, коли заявник помер після подання до Суду заяви (див. рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» [ВП] (*Murray v. the Netherlands*) [GC], заява № 10511/10, пункт 79, від 26 квітня 2016 року з подальшими посиланнями). У цій справі не оскаржувалося, що пані Радзевіл, дружина заявника та його законний спадкоємець (див. пункт 4), має право підтримати заяву від імені заявника, і Суд не вбачає підстав для іншого висновку (див., наприклад, рішення у справі «Карпюк та інші проти України» (*Karpyuk and Others v. Ukraine*), заяви № 30582/04 та № 32152/04, пункт 90, від 06 жовтня 2015 року). З практичних підстав у цьому рішенні пан Радзевіл і далі іменуватиметься «заявником», хоча наразі такою вважатиметься пані Радзевіл (див. рішення у справі «Далбан проти Румунії» [ВП] (*Dalban v. Romania*) [GC], заява № 28114/95, пункт 2, ЄСПЛ 1999-VI).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

48. Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції на несправедливий судовий розгляд, оскільки не було дотримано його право не свідчити проти себе та йому було свавільно відмовлено у праві на вільний вибір захисника. Заявник також скаржився на надмірну тривалість кримінального провадження щодо нього. Відповідні положення Конвенції, на які він посилався, передбачають:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд...»

A. Прийнятність

49. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також

зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Справедливість провадження

(а) Доводи сторін

(і) Щодо стверджуваного порушення права заявника не свідчити проти себе

50. У своєму формулярі заяви заявник зазначив, що не було дотримано його права не свідчити проти себе, оскільки, по-перше, до першого допиту міліцією йому не було роз'яснено відповідне конституційне положення, а, по-друге, документ, який він підписав за відсутності можливості прочитати його, містив недостовірну інформацію. Заявник також зазначив, що працівники міліції сказали йому, що не відпустять його, поки він не підпише «пояснення». У своїх подальших доводах до Суду у відповідь на зауваження Уряду заявник зазначив, що 12 вересня 2002 року підписав «пояснення» «під сильним тиском працівників міліції, [які погрожували] посадити його до в'язниці».

51. Заявник стверджував, що, хоча підписане ним 12 вересня 2002 року «пояснення» було недопустимим доказом, національні суди *de facto* використали його для обґрунтування засудження заявника. На його думку, це серйозно підірвало загальну справедливість судового розгляду, зокрема з огляду на суперечності в інших доказах.

52. Уряд зауважив, що оскаржуване «пояснення» було чітко виключено з переліку доказів у справі заявника. Уряд заперечив незаконність або свавільність підходу національних судів до перевірки достовірності показань працівника міліції Т., зокрема у контексті цього «пояснення».

53. Крім того, Уряд зазначив, що відповідно до практики Суду оцінка наявних доказів була прерогативою національних судів. Засудження заявника було обґрунтовано великою кількістю доказів, у тому числі показаннями свідків дорожньо-транспортної пригоди.

54. Насамкінець, Уряд зазначив, що заявник мав достатньо можливостей поставити питання працівникам міліції та свідкам, висунути будь-які аргументи для спростування їхніх показань та оскаржити правдивість їхніх показань так, як вважав за потрібне.

- (ii) *Щодо стверджуваного обмеження права заявника на захист з використанням юридичної допомоги захисника, вибраного на власний розсуд*

55. Заявник скаржився на свавільне залишення без задоволення його клопотання дозволити йому призначити захисника, вибраного на власний розсуд, для його представництва під час провадження в апеляційній інстанції. Він стверджував, що обставини його справи були аналогічні обставинам у згаданому рішенні у справі «Загородній проти України» (*Zagorodniy v. Ukraine*), в якому Суд встановив порушення пунктів 1 та 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з залишенням без задоволення клопотання заявника щодо представництва його інтересів захисником, який не мав свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

56. Крім того, заявник посилався на свій похилий вік (72 роки на момент розгляду справи в апеляційному суді) і стан стресу та розгубленості. Згідно з його твердженнями після залишення без задоволення його клопотання щодо представництва його інтересів П. та І. він не міг ефективно брати участь у засіданні. Він стверджував, що, не маючи належної кваліфікації для висунення будь-яких юридичних аргументів в апеляційному суді, він відчував себе безпомічним і приниженим.

57. Уряд заявив, що між цією справою та згаданою справою «Загородній проти України» (*Zagorodniy v. Ukraine*) має бути проведена різниця. Він зауважив, що у зазначеній справі заявнику було відмовлено в отриманні допомоги захисника, вибраного на власний розсуд, під час досудового слідства та провадження у суді. Однак у цій справі під час досудового слідства та розгляду справи у суді першої інстанції, тобто під час найбільш важливих стадій кримінального провадження, протягом яких збиралися та оцінювалися докази, заявника представляв вибраний ним захисник, який мав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Крім того, цей захисник подав апеляційну скаргу від імені заявника.

58. Уряд також вважав важливим, що під час засідання апеляційного суду захисники І. та П., про призначення яких своїми представниками безуспішно клопотав заявник, були присутніми в залі і заявник міг попросити у них поради. Так само, вони могли допомогти йому скласти касаційну скаргу, не представляючи його офіційно.

(b) Оцінка Суду

- (i) *Загальні принципи*

59. Загальні принципи щодо права зберігати мовчання, права не свідчити проти себе, доступу до захисника, а також взаємозв'язку цих прав із загальною справедливістю провадження за кримінальним

аспектом статті 6 Конвенції наведені в рішенні у справі «Бьоз проти Бельгії» [ВП] (*Beuze v. Belgium*) [GC] (заява № 71409/10, пункти 120 – 150, від 09 листопада 2018 року).

60. Також загальні принципи щодо права на правову допомогу за власним вибором наведені в рішенні у справі «Дворський проти Хорватії» [ВП], (*Dvorski v. Croatia*) [GC], заява № 25703/11, пункти 76 – 82, ЄСПЛ 2015).

(ii) Застосування зазначених принципів до фактів цієї справи

(α) Право не свідчити проти себе

61. Суд зазначає, що перший контакт заявника з міліцією відбувся 12 вересня 2002 року в лікарні, куди він прийшов за власною ініціативою дізнатися про стан здоров'я Г. (див. пункт 9). Ніщо не свідчить, що до цього моменту органи державної влади мали будь-які підстави підозрювати причетність заявника до дорожньо-транспортної пригоди. Працівник міліції Т. згодом зазначив, що заявник добровільно зізнався, що збив Г. своїм автомобілем (див. пункт 31); заявник це заперечив (див. пункт 35). У будь-якому випадку зрозуміло, що його перша розмова з міліцією стала підставою для пред'явлення йому «кримінального обвинувачення» у розумінні статті 6 Конвенції (див. рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) [GC], заява № 50541/08 та 3 інші, пункт 249, від 13 вересня 2016 року та «Сімеонові проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC], заява № 21980/04, пункт 110 і 111, від 12 травня 2017 року). Отже, захист, передбачений цим положенням, повинен був застосовуватися до заявника з цього моменту і надалі.

62. Суд також зазначає, що першою проведеною після цього слідчою дією був огляд місця події того ж дня. Згідно з твердженнями заявника він у ній участі не брав. У протоколі огляду місця події не було посилок на будь-які висунуті заявником твердження. Як також вбачається з цього документа, під час огляду не було виявлено жодних слідів дорожньо-транспортної пригоди або будь-яких інших корисних для слідства показників (див. пункт 10).

63. Першими задокументованими зізнавальними показаннями заявника було «пояснення», підписане ним 12 вересня 2002 року. Згідно з твердженнями заявника йому не було роз'яснено його право не свідчити проти себе відповідно до статті 63 Конституції України. Крім того, він нібито був змушений підписати «пояснення» під психологічним тиском і за відсутності можливості прочитати його, оскільки не мав із собою окулярів. Заявник також заперечив визнання ним того, що він збив Г., всупереч тому, що було зазначено в цьому документі (див. пункти 11, 12, 16 і 35).

64. Суд зазначає, що твердження заявника, що його примусили свідчити проти себе, є досить нечітким і не підтверджується жодними доказами.

65. Щодо питання, чи були заявнику належним чином роз'яснені його процесуальні права перед підписанням «пояснення» 12 вересня 2002 року, Суд зазначає, що у цьому документі містився запис, що заявнику було роз'яснено зміст статті 63 Конституції України, яка передбачає право не свідчити проти себе (див. пункти 11 та 44). Хоча заявник стверджував, що не зміг прочитати документ, Уряд цього не оскаржив. Крім того, немає жодних доказів роз'яснення заявнику його права на правову допомогу, як це передбачено статтею 59 Конституції України (див. пункт 44). У «поясненні» такого посилання не було. Тому Суд буде виходити з припущення, що заявнику ці процесуальні права роз'яснені не були.

66. Іллічівський суд визнав, що відповідне «пояснення» не було належним процесуальним документом і виключив його з матеріалів (див. пункт 31). Однак, незважаючи на це рішення, оскаржувані зізнавальні показання відіграли певну роль в оцінці національними судами відповідних фактів з огляду на те, що Іллічівський суд посилався на них, вважаючи, що ці твердження співпадали з іншою наявною інформацією та підтверджували правдоподібність показань працівника міліції Т. (див. пункт 31). Отже, Суд вважає, що за таких обставин офіційне виключення зізнавальних показань заявника не виправило процесуальні недоліки, які виникли на ранній стадії досудового слідства.

67. Залишається з'ясувати, чи підірвало непряме посилання національних судів на надані за відсутності необхідних процесуальних гарантій зізнавальні показання заявника в його «поясненні» від 12 вересня 2002 року загальну справедливість кримінального провадження щодо нього.

68. У цьому контексті Суд тією мірою, якою вони стосуються цієї справи, розгляне різні фактори, які впливають з його практики та узагальнені в згаданому рішенні у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 150).

69. У зв'язку з цим Суд зауважує, що низка факторів вказують на користь визнання провадження справедливим.

70. Насамперед, ніщо не свідчить, що заявник був особливо вразливим, коли надавав зізнавальне «пояснення» від 12 вересня 2002 року. Також немає доказів, що його примусили це зробити у результаті фізичного жорстокого поводження або психологічного тиску (див. пункт 64).

71. Суд зазначає, що обставини, за яких було отримано оскаржуваний документ, були належним чином проаналізовані судом першої інстанції, який вирішив виключити його з доказової бази на тій

підставі, що він не був складений відповідно до процесуальних вимог (див. пункт 31). Хоча, незважаючи на це рішення, на відповідне «пояснення» опосередковано посилалися, його роль була досить обмеженою. Крім того, були інші вагомі докази проти заявника, у тому числі показання свідків (див. пункт 29).

72. Суд також зазначає, що заявник, якого протягом усього судового розгляду представляв захисник, вибраний на його власний розсуд (див. пункти 14 і 33), мав достатньо можливостей оскаржити допустимість доказів або заперечити проти їхнього використання.

73. Насамкінець, слід зазначити, що справу розглядали професійні судді трьох інстанцій. Національні суди належним чином розглянули всі наявні докази та аргументи заявника щодо будь-яких процесуальних недоліків, з якими він міг стикнутися на початкових стадіях слідства, а їхні рішення були належним чином фактично та юридично обґрунтовані.

74. Отже, лише той факт, що національні суди опосередковано посилалися на зізнавальні показання заявника, на думку Суду, не може вважатися таким, що підірвав загальну справедливість судового розгляду його справи.

(в) Право на захист себе, використовуючи юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд

75. Суд зазначає, що під час досудового слідства та розгляду його справи у суді першої інстанції заявника представляв вибраний на власний розсуд захисник, який також підготував і подав апеляційну скаргу від імені заявника. Лише згодом заявник безуспішно клопотав, щоб його представляли двоє інших захисників, зокрема заявивши про це 12 травня 2008 року та повторно у засіданні апеляційного суду 26 серпня 2008 року (див. пункти 14, 33, 36 – 37 та 39 – 40). На цій стадії його право вільно обирати захисника було обмежено, оскільки вибрані ним на власний розсуд представники були юристами, однак не мали свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. На думку Суду, таке обмеження права на вільний вибір захисника не може саме собою порушити питання за підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, оскільки для забезпечення ефективного захисту особи (див. рішення у справі «Майзіт проти Росії» (*Mayzit v. Russia*), заява № 63378/00, пункт 68, від 20 січня 2005 року) та безперешкодного функціонування системи правосуддя (див. рішення у справі «Мефтах та інші проти Франції» [ВП] (*Meftah and Others v. France*) [GC], заява 32911/96 та 2 інші, пункт 45, ЄСПЛ 2002-VII) може вимагатися певна юридична кваліфікація.

76. Суд зауважує, що апеляційний суд залишив без задоволення клопотання заявника з тих самих юридичних підстав, які критикувалися Судом у згаданому рішенні у справі «Загородній проти

України» (*Zagorodniy v. Ukraine*), пункти 53 – 56). Зокрема, відповідне національне законодавство не було чітким. Проте Суд погоджується з Урядом, що обставини цієї справи відрізняються від обставин у згаданій справі (див. пункт 57). Дійсно, заявник у цій справі мав можливість скористатися правовою допомогою захисника, вибраного на свій власний розсуд, під час найважливіших стадій кримінального провадження. Крім того, ніщо не свідчить, що після цього під час засідання апеляційного суду йому було заборонено консультуватися з двома практикуючими юристами, вибраними на його власний розсуд, які були присутні та перебували поруч з ним під час цього засідання (див. пункт 37).

77. Як неодноразово встановлював Суд, відповідність вимогам справедливого судового розгляду має розглядатися у кожній справі з огляду на хід провадження в цілому, а не на підставі окремого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного випадку, хоча не можна виключати, що конкретний фактор може бути настільки вирішальним, що дасть змогу оцінити справедливість судового розгляду на більш ранній стадії провадження (див. згадане рішення у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 121).

78. Суд не вбачає жодних ознак, що залишення без задоволення клопотання заявника щодо представництва його інтересів в апеляційному суді практикуючими юристами, вибраними на його власний розсуд, мало непоправно негативний вплив на загальну справедливість судового розгляду його справи.

(γ) Висновок

79. Суд вважає, що загалом кримінальне провадження щодо заявника було справедливим для цілей статті 6 Конвенції.

80. Отже, у зв'язку з цим зазначене положення не було порушено.

2. Тривалість провадження

(а) Доводи сторін

81. Заявник також скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на надмірну тривалість провадження щодо нього та необґрунтовані затримки. Зокрема, він зазначив, що апеляційному суду знадобилося майже два роки для розгляду апеляційної скарги його захисника (див. пункти 33 і 38).

82. Уряд зауважив, що у зв'язку з відсутністю матеріалів справи (див. пункт 43) не міг сформулювати свою позицію щодо цієї скарги.

(б) Оцінка Суду

83. Суд повторює, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватися у контексті обставин відповідної справи та з урахуванням

таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника і відповідних органів державної влади (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» [ВП] (*Pélissier and Sassi v. France*) [GC], заява № 25444/94, пункт 67, ЄСПЛ 1999-II).

84. Хоча Суд не може скористатися зауваженнями Уряду з цього питання (див. пункт 82), він вважає, що в наявних матеріалах справи достатньо документів для доведення того, що тривалість відповідного провадження не може вважатися обґрунтованою у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції.

85. Суд зауважує, що кримінальне провадження щодо заявника, яке стосувалося дорожньо-транспортної пригоди, офіційно розпочалося 20 вересня 2002 року (див. пункт 13) та закінчилося 05 січня 2009 року, коли Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника (див. пункт 42). Таким чином провадження тривало в цілому шість років і майже чотири місяці. Така тривалість, яка не була короткою в абсолютному вимірі, навряд могла бути виправдана складністю справи.

86. Для ухвалення вироку 13 грудня 2006 року (див. пункт 28) у справі заявника Іллічівському суду знадобилося чотири роки і приблизно три місяці за відсутності будь-яких затримок з вини заявника. Водночас можна встановити такі затримки у провадженні, відповідальність за які несли органи державної влади: понад два місяці в результаті повернення справи на додаткове розслідування (див. пункти 18 і 19) та вісім місяців у зв'язку із закінченням строку повноважень судді, у провадженні якого перебувала справа (див. пункти 23 та 24). Слід також зазначити, що Іллічівському суду довелося неодноразово призначати проведення певних слідчих дій, що також вплинуло на тривалість провадження. Так, майже через чотири роки після дорожньо-транспортної пригоди виникла необхідність повторно провести відтворення обстановки та обставин відповідної події (див. пункт 25).

87. Суд також бере до уваги затримку у розгляді апеляційної скарги заявника: судам знадобилося більше одного року лише для вирішення питання її прийнятності (див. пункти 33 і 34).

88. Тому Суд вважає, що у цій справі тривалість кримінального провадження щодо заявника була надмірною та не відповідала вимозі «розумного строку».

89. Отже, у зв'язку з цим було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

90. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

91. Заявник вимагав 2 955 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди. Він зазначив, що це була сума, сплачена ним за цивільним позовом у рамках кримінального провадження щодо нього. Він також вимагав 20 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

92. Уряд заперечив проти цих вимог.

93. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням і матеріальною шкодою, що вимагалася; отже, він відхиляє цю вимогу. Суд вважає, що заявник мав зазнати моральної шкоди. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, він присуджує заявнику 500 євро за цим пунктом.

B. Судові та інші витрати

94. Заявник, якому було надано правову допомогу (див. пункт 2) також вимагав 2 520 євро компенсації судових витрат, понесених під час провадження у Суді, які відповідали сорока двом годинам роботи з погодинною ставкою 60 євро для підготовки зауважень у відповідь на зауваження Уряду. Заявник зазначив, що надасть копію договору про правову допомогу та всі інші документи для обґрунтування його вимоги «пізніше». Але він цього не зробив.

95. Уряд заперечив проти цієї вимоги як необґрунтованої та надмірної.

96. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії Суд відхиляє зазначену вимогу у повному обсязі.

C. Пеня

97. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що не було порушено статтю 6 Конвенції у зв'язку зі справедливістю кримінального провадження щодо заявника;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 6 Конвенції у зв'язку з тривалістю кримінального провадження щодо заявника;
4. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику 500 (п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 грудня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Джон Фрідрік Кьолбро
(*Jon Fridrik Kjolbro*)
Голова